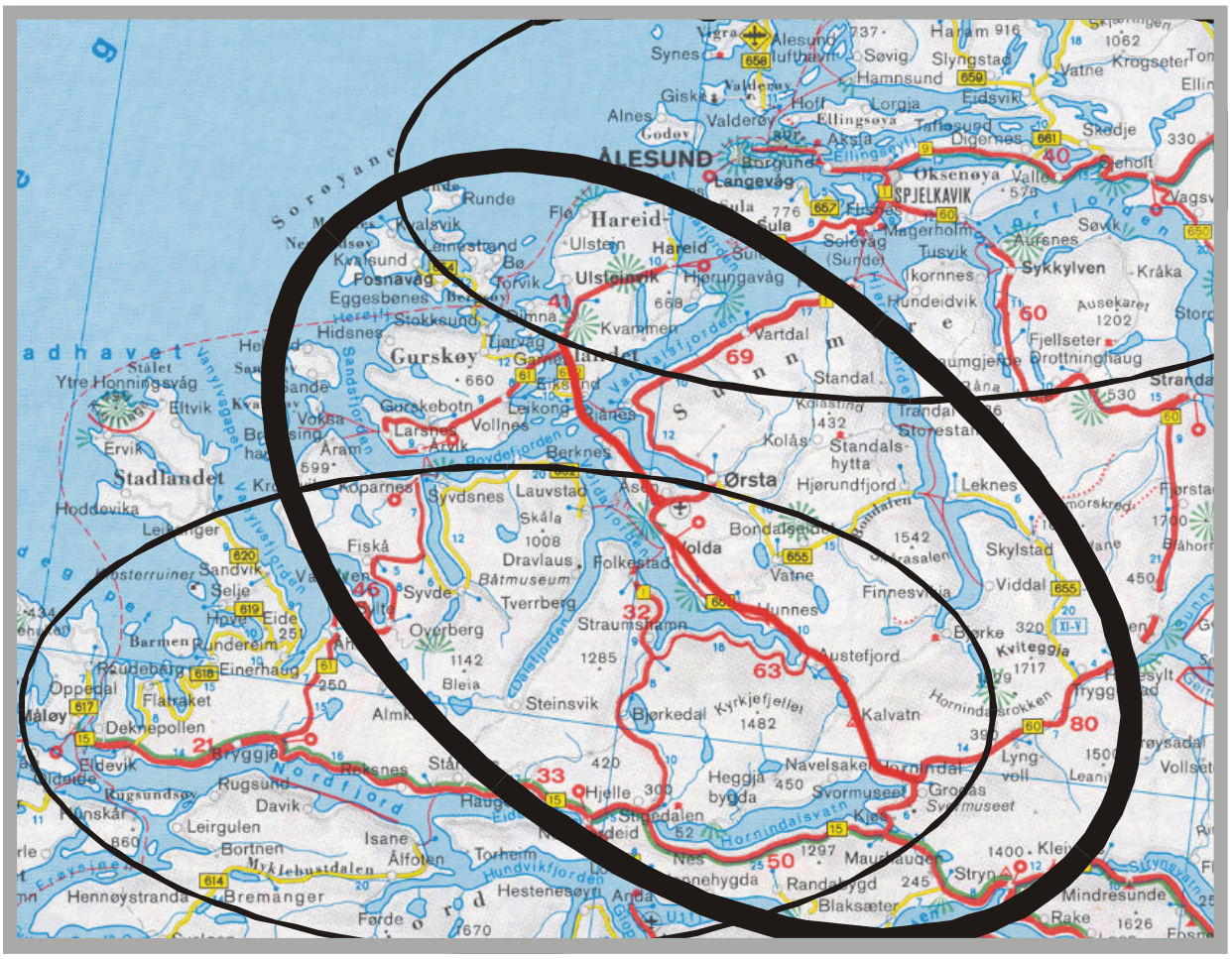
Notat 7/2001

Jørgen Amdam

SØRE SUNNMØRE SOM REGION – STERKE OG SVAKE SIDER OG SAMARBEIDSOMRÅDE



Jørgen Amdam

SØRE SUNNMØRE SOM REGION – STERKE OG SVAKE SIDER OG SAMARBEIDSOMRÅDE

Notat 7/2001
ISSN 0805-8075

Høgskulen i Volda Møreforsking Volda

2001

Forfattar: Jørgen Amdam
Ansvarleg utgivar: Møreforsking Volda/ Høgskulen i Volda
Opplag: 30
Trykk: Møreforsking Volda

INNHALD

SØRE SUNNMØRE SOM REGION – OPPSUMMERING 5
Vurdering av situasjon og framtid 9
Sterke sider 9
Svake sider 10
Samarbeidsområde 11
Kommunikasjonar – både interne og eksterne 12
Offentlege tenester ut over kommunenivå 12
Tiltak for ungdom og unge vaksne – heilskapleg rekrutteringsarbeid 13
Lokaliseringspolitikk og tenesteutvikling 13
Næringsutvikling 14
Interkommunalt samarbeid 15

FORORD

Dette notatet inneheld den oppsummerande første delen av arbeidsrapport 110, "Tilhøve og utfordringar på Søre Sunnmøre" som er laga etter oppdrag frå Søre Sunnmøre regionråd.

Jørgen Amdam

Volda 24 April 2001

SØRE SUNNMØRE SOM REGION – OPPSUMMERING

Søre Sunnmøre er i dag delt inn i fleire bu- og arbeidsmarknadsområde på grunn av dei vanskelege kommunikasjonane. Når ein avgrensar slike område tek ein utgangspunkt i dei største tettstadane og vurderer kva omland som kan nå ulike senter med ei reisetid ein veg på under 45 minutt. Dette har gjort at Statistisk Sentralbyrå i si siste inndeling har delt området i to, eit indre med dei to kommunane Ørsta og Volda og eit ytre som omfattar kommunane Hareid, Herøy, Sande, Ulstein og Vanylven – her kalla Ytre Søre. Begge områda er karakterisert av ein "polysentrisk struktur" der ingen stad er klart dominerande . Om ein ser nærare på reelle reistetider er tilhøva i dag at:

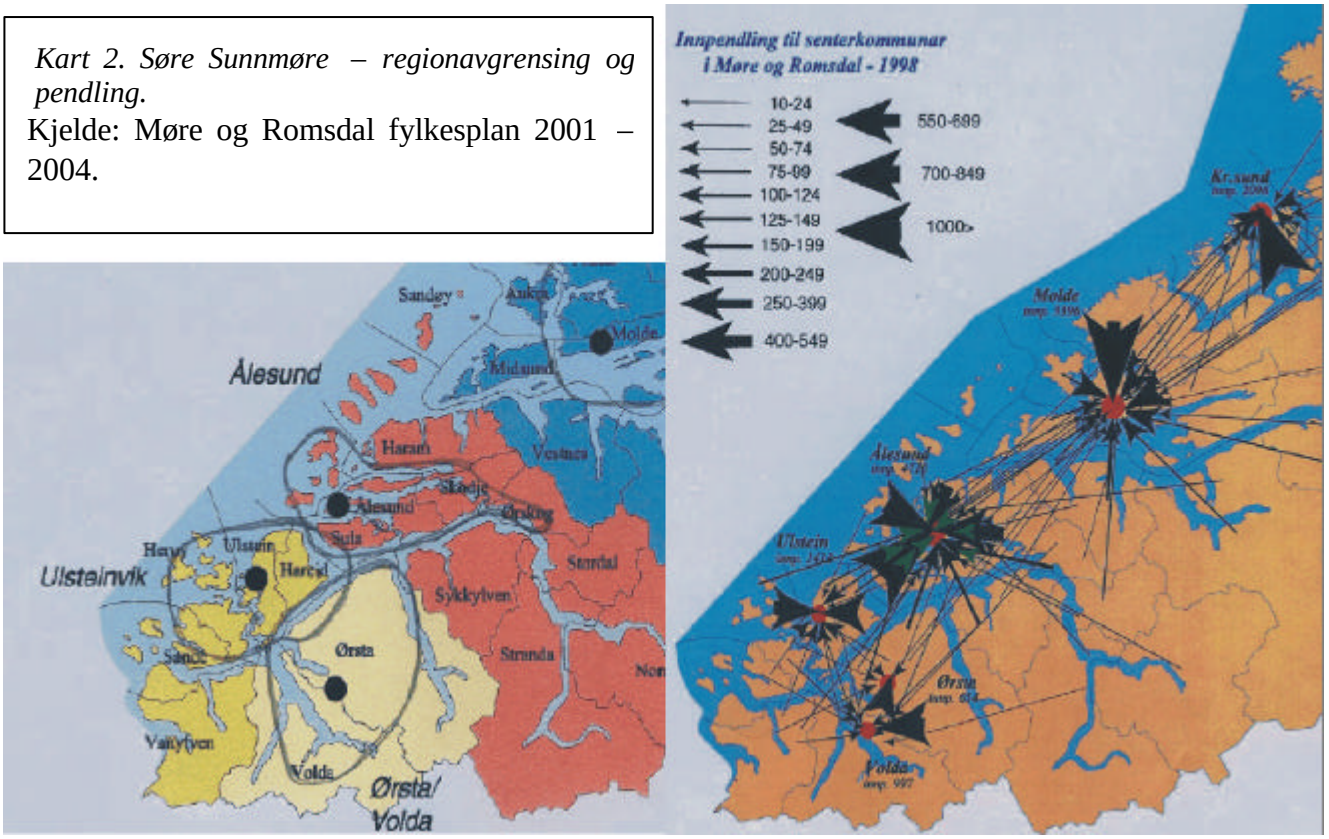
- Det er mogleg å reise frå Ørsta/Volda til Ulstein på under 45 minutt om ein er heldig med ferjeavgangar. Men om ein reknar vanleg ventetid til ferje og tek omsyn til ferjekostnad, som aukar avstandskostnadene i vesentleg grad, er integrasjonen av desse to sentrumsområda til sams bu- og arbeidsmarknader vanskeleg.
- På grunn av ferjer er store delar av området "nattestengt" i forhold til kvarandre.
- Område som delar av Ørsta, Volda, Vanylven og Sande ligg også utanfor akseptabel reisetid og kostnad i forhold til sentera Ørsta, Volda, Ulstein, Hareid eller Fosnavåg.



Kart 1. Søre Sunnmøre - yttergrenser og framtidig Eiksund-samband

Utfordringane knytt til kommunikasjonsstruktur ser ein også av analysane gjort i fylkesplanen for Møre og Romsdal 2001 – 2004, der både bildet av regional struktur og arbeidsreiser klart viser eit delt område med to tyngdepunkt, sitat: *Pendlingsstraumane ved utgangen av 1998 viste ei stor gjensidig pendling mellom Ørsta og Volda (ca. 15 %), stor pendling frå Herøy og spesielt Hareid til Ulstein (ca. 15 % og 24 %), men også motsett. Frå Ørsta og Volda var det nesten like stor pendling til Ålesund som til Ulstein/Herøy. Ulstein/Herøy/Hareid hadde minimal pendling til Ørsta/Volda, men langt større pendling til Ålesund.*
Det dette viser er ein struktur der Ålesund er det framherskande senteret på Sunnmøre og med landsdelsfunksjonar, at Ørsta/Volda samla er uomtvista senter for sin region på nivået under, medan Ytre Søre Sunnmøre dels har Ulsteinvik som arbeidssentrum, men også Ålesund. Spesielt Hareid har faktisk ei reisetid på under 45 minutt til sentrale delar av Ålesund – men igjen avhengig av ferje eller hurtigbåt.

Kart 2. Søre Sunnmøre – regionavgrensing og pendling.
Kjelde: Møre og Romsdal fylkesplan 2001 – 2004.



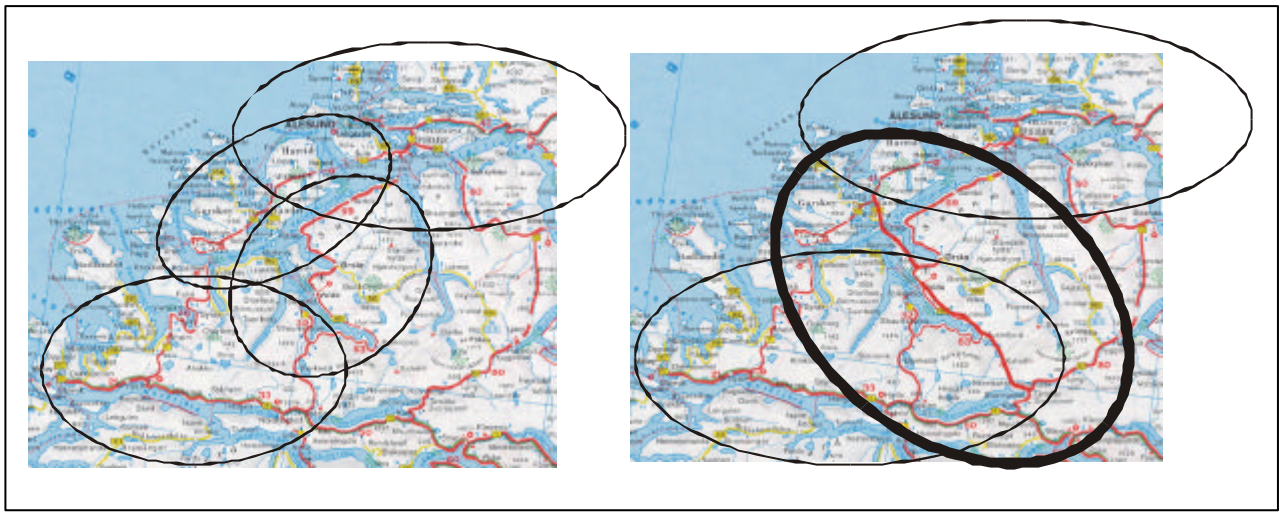
Samanlikna med byregionar der ofte 50% eller meir av befolkninga bur i "byen" (bykommunen) er situasjonen på Søre Sunnmøre at ingen av dei fem større sentera har ein slik posisjon. Sentera Ørsta og Volda har til saman om lag denne situasjonen i sitt område og dei kan til saman sjåast som ein "by" med ca. 10.000 innbyggjarar buande i tettstader ca. 10 km frå kvarandre. På Ytre Søre har ein eigentleg to slike strukturar, Hareid/Ulstein med ca. 8000 tettstadinnbyggjarar innan 10 km avstand og Fosnavåg med ca. 5000 tettstadinnbyggjarar. Eigentleg har ein tre "senterstrukturar" som dels utfyller kvarandre og dels konkurrerer.

I løpet av neste 10-år er det svært sannsynleg at Eiksund-sambandet vert bygd. Dette vil knytte dei to bu- og arbeidsmarknadane saman, dels ved at reisetida mellom Ørsta/Volda og Ulsteinvik/Hareid vert redusert til ca. 30 minutt, til Fosnavåg til ca. 45 minutt, dels ved at nattestenginga mellom dei to områda vil verte oppheva. Like eins vil Kvivsvegen binde Ørsta/Volda saman med indre og midtre Nordfjord innanfor dagleg reiseavstand, eit område med ca. 14000 innbyggjarar. Med desse to sentrale kommunikasjonstiltaka vart det danna ein storregion med Ørsta/Volda som sentrum med snart 60.000 innbyggjarar. Dette gir nye utfordringar, men også nye moglegheiter for heile området og som vil krevje samarbeid og sams strategiutvikling. Full effekt av denne samankoplinga vil ein imidlertid ikkje få før avgiftene fell vekk.

I analyser mellom anna utført av Hansen og Selstad (1998) og Selstad (1998) er Ørsta/Volda karakterisert som ein stagnerande region, medan Ytre Søre er omtalt som ein vekstregion. Likevel, begge regionane er små kvar for seg med respektive ca. 18.000 og 26.000 innbyggjarar og med ein svakt utvikla senterstruktur. I dei same vurderingane er Ytre Søre karakterisert som ein region med småsenter (mellom 2000 og 5000 innbyggjarar i sentrum) og Ørsta/Volda som ein bygdebyregion (5000 til 10000 innbyggjarar i sentrum).

Samanlikna med til dømes Ålesundregionen med eit sentrum med snart 40.000 innbyggjarar i ein arbeidsmarknad på ca. 70.000, vil sentera på Søre Sunnmøre uansett vere svake og lett

hamne i skuggen av Ålesund. Ørsta/Volda vil samla sett berre ha ca. 10.000 innbyggjarar i dei to samankopla sentera. Sjølv om ein ser Ulsteinvik, Hareid og Fosnavåg som ein "polysentrisk struktur" (mange senter som utfyller kvarandre) så vil denne ikkje vere stort større enn Ørsta/Volda og avstanden til Fosnavåg er så stor at dette senteret ikkje kan fungere godt i symbiose med dei to andre. Dette har eg forsøkt å illustrerer på dei to neste figurane med regionsituasjon før og etter Eiksundsambandet og Kvivsvegen.



Kart 3. Regional struktur før og etter Eiksund- og Kvivs-sambanda.

Medan ein i dag har to små regionar på Søre Sunnmøre, vil dei to sambanda føre til ein region med om lag same utstrekning som Ålesund-regionen og med nesten same folketal (snart 60.000). Ørsta/Volda vil lokaliseringsmessig vere i sentrum for denne regionen. Men den nye bu- og arbeidsmarknadsregionen har konkurranse frå Ålesund i nord og frå Nordfjord i sør som vist på kart 3. Nordfjordeid har Ørsta/Volda innan influensområdet sitt, men denne regionen er meir tynt befolka enn Ålesund og Ørsta/Volda med ca. 33.000 innbyggjarar, men denne når også opp mot ca. 50.000 med Ørsta/Volda eller som Ytre Søre og Ørsta/Volda til saman. Sjølv om dei nye sambanda skaper nye moglegheiter, kan dei også føre til at Søre Sunnmøre hamnar mellom to stolar, Ålesund og Nordfjord. Denne konkurransen kan dels vere ekstern – i forhold til Ålesund og Nordfjordeid – men også intern mellom sentera i den nye store regionen.

Desse strukturelle forholda kjem tydeleg fram på tabell 1 der det er vist avstandar mellom kommunesentera etter at Eiksundsambandet er bygd ut. Med unntak av Vanylven og Sande og til ein viss grad Herøy, vert avstandane så korte at dei ligg under akseptabel dagleg reiseavstand. Om ein brukar ein "sentralitetsindikator" som mål, framstår dei tre sentera Ørsta, Volda og Ulstein som dei mest sentrale i området – med Ørsta eit lite hestehaud framføre. I ein "fri konkurransesituasjon" med aktiv konkurranseretta tilrettelegging frå kommunane, er det sannsynleg at Ørsta/Volda ville verte "vinnar". For å kome på same nivå som desse to, måtte Ulsteinvik ha ei befolkning på godt over 10.000 innbyggjarar. Men faktisk er det slik at om avstanden betyr lite som hinder, er Ålesund eit minst like sentralt punkt for innbyggjarane på Søre Sunnmøre på grunn av si store folkemengde, mange funksjonar og dermed høg attraktivitet.

Med Kvivsvegen vil avstandane mellom Volda (Ørsta + 10 km) til Hornindal vere ca. 35 km, Stryn 50 km, Eid 70 km – alle desse innan akseptabel dagleg pendlingsavstand. Om ein tek omsyn til dette vil Ørsta og Volda styrke sitt potensiale vesentleg i forhold til Ulstein. Frå før er Vanylven i stor grad knytt til ytre Nordfjord, avstandane frå Fiskå til Måløy er ca. 52 km, Selje ca. 37 km og Nordfjordeid ca. 66 km. For Vanylven er Måløy det næraste senteret. Om

Vanylven skal knytast nærare til Volda/Ørsta eller Ytre Søre krev dette ei vesentleg betring av ferjesambanda og vidare integrasjon av ytre del av Nordfjord krev opprusting av RV 60.
Sett i forhold til Søre Sunnmøre er det Oslo og til dels Ålesund som er dei store konkurrentane kva gjeld avanserte arbeidsplassar og service. Om ein ikkje festar blikket på slik ytre konkurranse og satsar på å møte denne, kan innbyrdes konkurranse føre til missbruk av ressursar og manglande regional utvikling. Kommunane og sentera må samarbeide for å trekke til seg aktivitetar utanfrå og samstundes utvikle ei arbeidsdeling seg i mellom for å unngå øydeleggande lokaliseringsstridar. For slike arbeidsplassar innan offentleg og privat tenesteyting er det viktig at dei får lokalitetar som foretaka og institusjonane sjølv finn fordelaktig uansett kvar på Søre Sunnmøre dette er, dersom alternativet er ingen slike aktivitetar i området. Med noverande skattesystem er det kvar dei sysselsette lokaliserer seg som er det viktige for kommunane. Og her er utfordringa å skape best moglege bumiljø for ulike grupper i ulike delar av området, bumiljø som innan service, sosialt miljø, kommunikasjonar, fysisk miljø m.m. kan konkurrere med Ålesundsregionen og meir sentrale stader.

Tabell 1. Kommunane på Søre Sunnmøre – reiseavstand (km) mellom kommunesenter med Eiksundsambandet.

Kommune	Befolkning	Volda	Ørsta	Ulstein	Hareid	Herøy	Sande	Vanylven
Volda	8200	0	10	30	40	48	50	70
Ørsta	10200	10	0	30	40	48	50	80
Ulstein	6500	30	30	0	10	30	32	60
Hareid	4800	40	40	10	0	40	42	70
Herøy	8500	48	48	30	40	0	42	70
Sande	3000	50	50	32	42	42	0	30
Vanylven	3500	70	80	60	70	70	30	0
Ålesund	40000	100	100	60	50	80	80	120
Sentralitet (n=1) u. Ålesund		13,5	14,7	9,9	6,9	7,1	3,0	2,3
Sentralitet (n=1,3) u. Ålesund		5,9	6,3	4,0	2,8	2,3	0,9	0,7

Sentralitet er ein indikator på kor sentralt eit kommunesenteret er i forhold til dei andre i regionen – målt som potensielt reisemål. Dess høgre indikator, dess hyppigare sannsynleg reisemål. Det kjem fram etter formelen Sum ($BefA*BefB/(avstA-B)^n$). Dess større n, dess meir betyr avstanden som hinder.

I denne delen av rapporten vil eg oppsummere situasjon og utfordringar på Søre Sunnmøre ut frå vurderingar som er gjort i dei neste kapitla (vedlegg) og spele inn in del tema som det bør arbeidast nærare med i regi av regionrådet. Utgangspunktet er dei 7 kommunane på Søre Sunnmøre, men med blikk både nordover og sørover. Spesielt vil eg legge vekt på forhold der kommunane bør ha fordelar av å samarbeide for å utvikle seg sjølv og heile regionen. I den andre delen av rapporten vil eg dokumentere nokre utviklingslinjer, spesielt:

- ?? Kva utvikling har Søre Sunnmøre hatt samanlikna med andre regionar og kva kan utfordringane verte i framtida? Kva strategiar bør utviklast for å måte utfordringane?
- ?? Kva utviklingstrekk har kommunane på Søre Sunnmøre og kva spesielle utfordringar har dei?

Vurdering av situasjon og framtid

Sterke sider

?? Kommunane på Søre Sunnmøre kjem ut som gjennomsnittet eller betre i Statistisk sentralbyrå sin årlege indeks for sosiale tilhøve i kommunane. Best er dei to utkantkommunane Vanylven og Sande, dernest Herøy og Ulstein og dårlegast (om lag på gjennomsnittet i Noreg og på nivå med Molde og Ålesund) dei tre andre kommunane.

?? Samanlikna med Noreg så har begge regionane mange unge under 20 år, noko som er eit positivt kjenneteikn. Både Ytre Søre (5%) og Ørsta/Volda (3%) har hatt litt høgre vekst i befolkning i denne 18-årsperioden enn regionstorleiken skulle tilseie, men betydeleg mindre vekst enn ein "normalregion" med over 40.000 innbyggjarar (ca. 10% vekst).

?? Søre Sunnmøre er nasjonalt (og internasjonalt) tyngdepunkt innan verkstadindustri inklusive skipsbygging og innan bergverksdrift (olivin). Innan bransjar som fiskeindustri og møbel og teko er det tyngde på eit regionalt nivå, men desse verksemdene er nært knytt til nasjonale tyngdepunkt elles på Sunnmøre. Sysselsettinga i primær- og sekundærnæringane er høg, 52% på Ytre Søre og 35% i Ørsta/Volda mot 35% på Vestlandet og 27% i Noreg. Dette er ein styrke med omsyn til produksjonsmiljø, men også ein veikskap med omsyn til typen arbeidsplassar.

?? Som samla region har Søre Sunnmøre over 19.000 arbeidsplassar. Dette er langt meir enn Kristiansund (13.500), ja faktisk nær Molde (27.000). Om regionen greier å halde på arbeidsplassane innan industri og primærnæring, er det rom for stor vekst innan tenesteyting om regionen skal opp på same nivå som tilsvarande regionar - faktisk godt over 2000 arbeidsplassar.

?? Det maritime klusteret på Nordvestlandet er i stor grad avhengig av fiskeriverksemd med t.d. over 100 havgåande båtar berre i Møre og Romsdal og med hovudtyngda på Søre Sunnmøre, spesielt Herøy. Herøy er landets største sjøfarts- og fiskerikommune. Herøy har åleine over 50 offshorefarty, like eins er det store reiarlag med base i Vanylven. Ulstein har ei tilsvarande dominerande rolle innan skipsbygging, skipsutstyr og design, men og med slike aktivitetar i dei andre kommunane. Den tette symbiosen mellom reiarar/brukarar, konstruktørar, utstyrsleverandørar og verft har til no gitt det maritime klusteret på Nordvestlandet stor omstillingsevne og evne til fleksibel spesialisering. Samstundes har denne overlevingsevna også gjort denne verksemda til interessante oppkjøp frå nasjonale og internasjonale konsern.

?? Søre Sunnmøre har i lag med resten av Nordvestlandet etter kvart ein dominerande posisjon innan tradisjonelt fiskeri i Noreg både med omsyn til kontroll over båtar og kvotar, utvikling av båtar og utstyr m.m. På fiskeri er Herøy desidert størst i tonnasje/ilandført kvantum ved eiga flåte. Det er stor breidde i fiskeria: - havgåande - Nordsjø/kyst-flåten og sjark, reke, ringnot og Nordsjø- trål. Samstundes er slik verksemd avhengig av nasjonal og internasjonal fiskeripolitikk og ikkje minst berekraftig uttak frå ulike bestand. Det er derfor viktig at området har fleire bein å stå på samstundes som ein greier å vidareutvikle og styrke kunnskapsmiljøet som er knytt til denne verksemda.

?? På Søre Sunnmøre har Ørsta/Volda (30%) litt høgre offentleg sysselsetting enn det ein kunne vente ut frå regionstorleik, vesentleg på grunn av sjukehus og høgskule, medan Ytre Søre (20%) har langt lavare andel enn "normalt" for regionstorleiken. Samla offentleg sysselsetting er på ca. 24% som også er klart under gjennomsnittet for Vestlandet og det "normale" for ein region med over 40.000 innbyggjarar.

Svake sider

- ?? Etter at Eiksundsambandet og Kvivsvegen er utbygd vil bu- og arbeidsmarknaden ha opp mot 60.000 innbyggjarar, men samstundes ein svært svakt utvikla senterstruktur. Tilsvarande regionar har som regel over 50% av folketalet samla i eit sentralområde (by) som Ålesund, Molde m.m. Dei potensielle sentera Ørsta/Volda (ca. 10.000 innbyggjarar) og Ulsteinvik/Hareid (ca. 8.000 innbyggjarar) har svært langt igjen til å utvikle seg til dette nivået og innbyrdes konkurranse kan øydelegge for utviklinga av avansert service m.m. som ein som regel finn i regionar av denne storleiken. I staden bør ein samarbeide om å utvikle og tiltrekke seg slike avanserte funksjonar som regionen manglar i dag.
- ?? Sjølv om Eiksundsambandet og Kvivsvegen vil binde saman dei større sentera i regionen, er framleis den romlege strukturen svært oppdelt av fjordar og fjell og med store kommunikasjonsutfordringar til sørsida av Voldsfjorden, øyane utan fastlandssamband og spesielt sambandet til Ålesund. Storleik på arbeidsmarknadsregionen målt som folketal eller totalsysselsetting betyr mykje for den regionale dynamikken. På Søre Sunnmøre ligg mange slike utkantområde innan rimeleg "luftlinjeavstand" frå større og meir vekstkraftige senter og regionar, men fjordar og fjell dannar barrierar.
- ?? Søre Sunnmøre har hatt ei stor og langsiktig nettoutflytting. Berre Ulstein kommune har hatt ei nettoutflytting (13%) i denne 35 års perioden, alle andre kommunar har hatt nettoutflytting og som til saman er 5 gongar så stor som nettotilflyttinga til Ulstein. Heile Søre Sunnmøre er ein betydeleg nettoeksportør av ungdom og spesielt unge kvinner. Spesielt er Vanylven og Sande sterkt utsett.
- ?? Det er eit stort kvinneoverskot i dei eldre aldersgruppene, noko som er vanleg på grunn av at kvinner lever lenger enn menn. Det kritiske er aldersgruppene mellom 20 og 39 år. Der har Ytre Søre eit underskot på 480 kvinner, eller 14% og Ørsta/Volda eit underskot på 185 eller 8 %. I dei "produktive" aldersgruppene mellom 20 og 67 år har begge regionane ein mindre andel enn landet, og i spesielt Ørsta/Volda er det også relativt fleire eldre enn gjennomsnittet i Noreg.
- ?? Ørsta/Volda hadde 9% vekst i sysselsetting frå 1992 til 1998, men berre 2% vekst i befolkninga. Tilhøva i Ytre Søre var endå verre, ein sysselsettingsvekst på 17% har berre gitt 3% vekst i befolkninga! Det er sannsynleg at dette i høg grad skuldast små bu- og arbeidsmarknader, einsidig næringsliv og også strukturelle forhold til befolkninga.

?? Ytre Søre har svært høg sysselsetting innan sekundærnæringane og primærnæringane, til saman 52%. Spesielt personretta og offentleg tenesteyting er sysselsettingsmessig på eit langt lavare nivå (til saman 40%) enn regionar med tilsvarande storleik og langt under gjennomsnittet i Noreg (58%). Når ein i tillegg tek omsyn til at til vanleg er arbeid innan sekundær- og primærnæring mannsdominerte, medan desse tenestenæringane er kvinnedominerte, betyr dette at Ytre Søre har ein svært mannsdominert næringsstruktur. Ørsta/Volda på andre sida har ein næringsstruktur som er meir lik landsgjennomsnittet, og med spesielt høg sysselsetting innan offentleg tenesteyting – men også mindre vekstkraft enn Ytre Søre.

?? For skipsbyggingsindustrien vil auka bygging av skrog i utlandet og meir utrysting av dei der, kunne både vere ei fare for den regionale skipsbyggingsverksemda og bryte det tette bandet mellom skipsbyggingsverksemd og utstyrsprodusentar. Det lave utdanningsnivået i Noreg innan real- og ingeniørfag er også ei stor utfordring innan denne industrien og primær og sekundærnæringane i området i det heile. I tillegg kan vidare

eigarkonsentrasjon, rasjonalisering og automatisering innan både landbruk, fiskeri og fiskeoppdrett by på store utfordringar og at vidareforedling av fisk vert ført ut av området.

?? Mykje av den maritime verksemda på Vestlandet og spesielt på Nordvestlandet er lokalisert "avsides", dvs. i regionar med einsidige og små arbeidsmarknader og vanskelege kommunikasjonar. Mange av foretaka er også små. Dette fører til store utfordringar med å rekruttere dyktige leiarar, spesialarbeidarar m.m. Det fører også til at tilgangen til spesielt høgt kvalifisert bedriftsretta tenesteyting vert dårleg (Amdam 1998). Ei tettare samanknyting av dei to bu- og arbeidsmarknadsområda på Søre Sunnmøre vil kunne rette opp delar av desse manglane ved at det vert etablert ein større arbeidsmarknad, meir varierande arbeidstilbod og truleg også meir avansert service etter kvart. Om ein ser utfordringane innan dette klusteret isolert er ei tettare samanknyting til Ålesundsregionen også viktig, fordi dei mest avanserte fagmiljøa er lokalisert i Ålesund og Ulsteinvik.

?? Sett i forhold til kor viktig industriverksemd er på Søre Sunnmøre, er sysselsettingsandelen innan privat produksjonsretta tenesteyting lav. Det same gjeld utdanningsnivå, forskings- og utviklingsverksemd og IKT. Vidare utvikling av næringslivet vil kunne avhenge av at ein har nær tilgang til høg kvalitet og kvantitet på slike tenester. Ein auke av regionstorleik gjennom Eiksundsambandet kan gjere forholda betre eigna for slik verksemd, spesielt i kombinasjon mellom høgskulemiljøet i Volda og industrimiljøet i Ulsteinvik. Den betydelege veksten på 1990-talet viser at det er grunnlag for betydeleg auke av slik verksemd.

?? Søre Sunnmøre har ein andel på berre 23% innan personretta privat tenesteyting, om ein tek omsyn til samla folketal og til studentar som ikkje er registrert som busette i området, burde andelen kunne vere over 26 %. Samstundes er sysselsettinga "skeivfordelt" i regionen, andelen er heile 26% i Ørsta/Volda og berre 20% på Ytre Søre. Desse forskjellane skuldast truleg dels dei mange studentane, men også "lekkasje" dels til Ålesundsområdet og til Ørsta/Volda frå Ytre Søre.

?? Det er ikkje lett å vere ung og å vekse opp i desse kommunane. 2/3 av dei unge i ei spørreskjemagransking på Ytre Søre markerer at dei mistrivst. På Sunnmøre er mistrivselen generelt sett stor og spesielt i Vanylven. Berre 1/3 av ungdomen markerer at dei har sterk tilknyting til heimkommunen, samanlikna med over 50% i Vikna i Nord-Trøndelag. Samstundes vert det markert at over 50% av gutane og over 2/3 av jentene ikkje reknar med å vere busett i kommunen om 10 til 15 år – samanlikna med berre 1/3 i Vikna. Spesielt negative er vurderingane av Vanylven. Det som kjem klart fram og som også vert støtta av dei unge vaksne, er gapet mellom ønskje om og tilstand kva gjeld kommunikasjonar, arbeidsmarknad og service/uteliv. Dei unge vaksne peikar også på manglande tette sosiale relasjonar og kulturtilbod.

Samarbeidsområde

Område for regionalt samarbeid er utfordringar som er for store til at dei kan løysast av dei einskilde kommunane og/eller der kommunane kan ha direkte gevinst av å samarbeide økonomiske eller på andre måtar. Dei kommunale oppgåvene kan ein til vanleg delast i tre; forvaltning, produksjon og samfunnsutvikling. Det er spesielt innan samfunnsutvikling at området har fått nye utfordringar og nye moglegheiter og der det er viktig å samarbeide interkommunalt, men truleg kan ein også hauste gevinstar også innan offentleg produksjon og forvaltning. Nedanfor vil eg spesielt peike på samarbeidsområde der eg meinar at alle kommunesamfunna har mykje å vinne og lite å tape på samarbeid. Punkta byggjer på vurderinga av sterke og svake sider framanfor og i resten av rapporten.

Kommunikasjonar – både interne og eksterne

Spesielt Eiksundsambandet men også Kvivsvegen vil etablere eit bu- og arbeidsmarknads-område som gir nye moglegheiter for arbeidsplassreising spesielt innan tenesteyting retta mot næringslivet og mot innbyggjarar. Men dette krev at regionen arbeider systematisk for å sikre gjennomføringa av desse sambanda og at dei vert så rimelege som råd for brukarane. Men skal regionen fungere godt må ytterområda til regionen ha best mogleg samband til "sentralområdet" slik at flest mogleg kan stå friare i både val av bustad og arbeidsstad. I tillegg til dei to nemnde sambanda krev dette ei vidare opprusting av RV 60 og betring av sambanda frå Vanylven til Ytre Søre og Ørsta/Volda. Samband nordover til Ålesund og sørover til Nordfjord er også viktige for at næringsliv- og samfunnsliv i regionen skal fungere best mogleg. I denne samanhengen vil Stadt-tunellen vere med å knytte Nordvestlandet saman m.m. med betre moglegheiter for hurtigbåt mellom Bergen og Trondheim. Like eins må ein arbeide aktivt for betre samordning av rutetilbod internt og eksternt med båt, bil og fly til beste for alle grupper av innbyggjarar og næringsliv. Regionrådet bør ha eit spesielt ansvar som pådrivar og koordinator i dette arbeidet.

Offentlege tenester ut over kommunenivå

Kommunikasjonsendringane vil gi nye utfordringar og moglegheiter spesielt innan forvaltning og tenesteproduksjon på det overkommunale nivået. Regionen har mellom anna funksjonar som sjukehus og høgskule som kan vere utsette. Til dømes statleg overtaking av sjukehusa, endringar i domstolsorganiseringa, politidistrikt m.m. før dei regionendrande sambanda er på plass, kan føre til endringar her som ikkje er tenlege i forhold til strukturen som vil vere mogleg eller regionutvidinga. Sjukehuset i Volda vil vere i ein konkurransesituasjon i forhold til sjukehusa i Ålesund og på Nordfjordeid. Den auka regionstorleiken bør gjere det mogleg å utvide funksjonane til sjukehuset i Volda, eventuelt å etablere eit tett samarbeid med sjukehuset på Eid sidan Søre Sunnmøre og Nordfjord til saman har eit befolkningsgrunnlag som Romsdal. Kommunikasjonsendringane gjer det også mogleg å utvikle nye tilbod som til dømes høgskuleundervisning spesielt innretta mot næringslivet på Ytre Søre. Også innan andre felt bør det vere mogleg å trekke til seg statleg verksemd som elles er meir sentralisert. Regionrådet bør spele ei aktiv rolle i å sikre og å utvide slike funksjonar i denne regionen til beste for alle innbyggjarar.

Det vidaregåande utdanningstilbodet i regionen bør sjåast i samanheng og spesielt opp mot behova til det noverande og framtidige næringslivet til regionen. Det vil også vere store utfordringar knytt til modernisering av undervisningstilbod, bruk av IKT, tett samarbeid med næringslivet mm. og spesielt utvikling av desentraliserte tilbod som gjer at ungdom kan bu heime lengst mogleg også i utkantane. Dette feltet er for viktig for regionen til at det kan overlatast til skulane og fylkeskommunen. Regionrådet bør spele ei sentral rolle i å etablere eit aktivt og givande samarbeid, gjerne etter modell av samarbeidet om kompetanseutvikling i Haram kommune.

Kommunikasjonsendringane kan gi høve til større innom-regional sentralisering av offentlege tenester ved at fleire kan nå felleskontor. Dette kan på eine sida føre til at utkantområda misser arbeidsplassar, på andre sida at tenester får betre kvalitet. Samstundes gir IKT større moglegheiter enn før til fri lokalisering av tenester som bør vere i ein region, men som den einskilde borgar ikkje treng å oppsøke så ofte. I staden for å sjå kvar slik teneste for seg, bør regionen utvikle ein sams politikk for lokalisering av slike tenester som gjer at også små senter får slike funksjonar. Visse funksjonar kan berre ligge sentralt, andre er meir bevegelege og desse bør lokaliserast utanom sentralaksen i regionen.

Tiltak for ungdom og unge vaksne – heilskapleg rekrutteringsarbeid

Kva kan gjerast for å få forbetring for unge? Nokre indikasjonar kan ein få frå svara dei unge i dei tre tettstadene har gitt. Dei peikar på manglande aktivitetar for uorganiserte, møteplassar, transport m.m. – i det heile aktivitetar som gjer det lettare for dei unge å treffe kvarandre og pleie sosial kontakt. Det som kjem klart fram og som også vert støtta av dei unge vaksne, er gapet mellom ønskje om og tilstand kva gjeld kommunikasjonar, einsidig arbeidsmarknad og service/uteliv. Dei unge vaksne peikar også på manglande tette sosiale relasjonar og kulturtilbod.
Ovanfor er nemnt aktuelle tiltak innan kulturtilbod og idrett m.m. Det som er viktig er at ein ser behova for desse gruppene i samanheng og at regionen bevisst satsar på forbetring av tilhøva. Det bør vere aktuelt å etablere eit sams regionalt utviklingsprogram for miljøet til ungdom og unge vaksne som grip fatt i dei sams utfordringane og behova til dei som bur her og som er aktuelle innflyttarar/tilbakeflyttarar.

Lokaliseringspolitikk og tenesteutvikling

Med den framtidige kommunikasjonsstrukturen vil aksen frå Hareid/Ulsteinvik/Myrvåg til Ørsta/Volda vere den sentrale med omsyn til lokalisering av funksjonar som det berre kan vere ein av i regionen. Med ei "naturleg" utvikling vil ein truleg få sterk konkurranse mellom Ørsta/Volda som er det mest sentrale punktet, men med liten privat vekstkraft, og Ulsteinvik som har rask vekst i dag og betydeleg privat kapital som kan brukast til senterutvikling. Men dette kan også føre til både offentlege og private feilinvesteringar. Det er viktig at regionrådet finn fram til ein overordna lokaliseringspolitikk og arbeidsdeling knytt til kjøpesenterutvikling, kultur- og idrettsbygg, spesialhandel, avanserte tenester m.m. Nedanfor er nemnd tre døme på slike utfordringar som bør løysast regionalt:

- Ein sentral mangel i regionen er møteplassar for ungdom og unge vaksne på Ytre Søre. På grunn av høgskulemiljøet er nok tilhøva litt betre i Ørsta/Volda, men til dømes manglar ein eit godt studenthus. Sidan det er eit stort kvinneoverskot mellom studentane i Volda og stort mannsoverskot i tilsvarande aldersgruppe på Ytre Søre, vil det vere i heile regionen sin interesse at det vert etablert eit godt studenthus i Volda som kan tene som samlingsstad for visse ungdomsgrupper i heile regionen. Kanskje bør heile regionen satse på utvikling av eit avansert, regionalt kulturtilbod i Ørsta/Volda-området med grunnlag i kultur- og samfunnshusa dei har, Ivar Aasen senteret m.m. eller eit nytt og stort sams regionalt kulturbygg - med vekt på teater, musikk m.m.
- Hødd har moglegheiter til å utvikle seg til det sentrale fotballaget for heile regionen og med ambisjonar i retning av tippeligaen og med heile regionen i ryggen. Dette vil kunne krevje at ein må byggje ein fotballhall i Ulsteinvik og som kan fungere for heile regionen.
- Herøy og Fosnavåg har eit spesielt høgt kunnskapsnivå innan fiskeriverksemd i regionen. Regionen bør satse bevisst på å bygge ut ulike produksjons- og servicefunksjonar for fiskeriverksemd og tilrettelegge for vidare utvikling av miljøet gjennom utdanningstiltak, areal- og hamnetilrettelegging m.m.

Ei sentral oppgåve for regionrådet er å tenke gjennom slike nye tenesteområde som det er grunnlag for berre ein av i regionen og å utvikle semje om lokalisering ut frå lokal tradisjon og vilkår. I denne samanhengen er det også svært viktig at ein greier å utvikle offentleg og privat samfinansiering og sambruk.

Næringsutvikling

Ei sentral utfordring for regionen er å halde på og vidareutvikle eksisterande næringar og samstundes utvikle nye arbeidsplassar. Dei eksisterande arbeidsplassane har ei hovudtyngde innan mannsdominert produksjon. Aktuelle offentlege og private servicearbeidsplassar vil i vesentleg grad kunne gi grunnlag for tilsetting av velutdanna ungdom, spesielt kvinner. Det er derfor lite konkurranseforhold mellom eksisterande og aktuelle nye arbeidsplassar – dei vil i stor grad supplere kvarandre og gi betre arbeidsgrunnlag for begge partar i hushalda.
Innan dette feltet er det svært viktig at ein greier å utvikle eit aktivt partnarskap med næringslivet. Dei offentlege stimulerande virkemidlane sterkt avgrensa er i det meste av regionen, ut over arealmessig tilrettelegging m.m. Det er derfor viktig at ein greier å utvikle ei realistisk arbeidsdeling. I tillegg til kompetansesatsing m.m. vil eg spesielt peike på desse viktige samarbeidsområda:

?? Det maritime miljøet Nordvestlandet er unikt og i stor grad dominert av Ålesund, Ulsteinvik og Fosnavåg. For å vidareutvikle miljøet er det viktig å ha tettast mogleg samarbeid mellom næringslivet og offentleg verksemd. Regionrådet kan her vere ein viktig arena for utvikling av sams strategiar for nærings- og samfunnsutvikling til fordel både for næringslivet og regionen. Spesielt vil dette gjelde å vere arena og dagsordensettar i den offentlege debatten om næringsutvikling og rammevilkår for næringa.
?? Vidare utvikling av oppdrettsverksemd vil sette store krav til arealbruksplanlegging og –forvaltning både til lands og på og i sjøen. Ein kan forvente at produksjonar i aukande grad vil krevje areal på land i tillegg til å legge band på sjøområde. Vidare vekst innan oppdrettsnæringa kan lett skape store konfliktar i dei tettare busette områda på Søre Sunnmøre der det også vil vere stor konkurranse om arbeidskraft. Ein bør derfor legge vekt på å vidareutvikle desse næringane i dei meir utkantprega delane av regionen: Vanylven, Sande, sørsida av Voldsfjorden og Hjørundfjorden. Av aktuelle tiltak er utvikling av ein regionplan for havbruk. Det er sterke tendensar for sentralisering av havbruksretta produksjon som slakting, vidareforedling m.m. Ei sentral regional oppgåve er å legge til rette for slike funksjonar i regionen slik at ein har meir arbeidsintensive produksjonar enn sjølve råvareproduksjonen.
?? I strategiarbeid innan fiskeri og oppdrett vil det vere viktig å støtte opp om dei eksisterande fiskerimiljøa og spesielt styrke Herøy og Fosnavåg som senter for fiskeriretta verksemd, godt støtta av Hareid og Vartdal. Innan oppdrett bør ein på tilsvarande måte satse sterkt på å bygge opp miljø i Vanylven, Sande, Dalsfjord og i Vartdal og Hjørundfjordområdet.
?? Utviklingstrekka taler sterkt for målretta tilrettelegging for sjeldne former for produksjonsretta privat tenesteyting, like eins næringsretta FoU-innsats og IKT-verksemd. I dette arbeidet må Søre Sunnmøre samarbeide tett med Ålesund og utvikle ei fornuftig arbeidsdeling ut frå kompetanse- og næringsstruktur. Berre då kan ein klare å konkurrere med Oslo-området og utlandet innan slik verksemd.
?? Eiksundsambandet vil skape ein meir integrert tenesteregion og vil kunne gi grunnlag for meir personretta spesialhandel og –tenester, i konkurranse med Ålesund. Det er mykje uutnytta potensiale spesielt på Ytre Søre og som det kan verte lettare å realisere med betre interne kommunikasjonar. Regionrådet bør systematisk arbeide med tilrettelegging for og tiltrekking av slike funksjonar. Det bør også gjennomførast ei analyse av kva slike funksjonar som er svake i regionen og der kommunikasjonsforbetringane gir grunnlag for forbetring.
?? Også innan småskala reiselivsverksemd og "grøn omsorg" bør det vere mogleg å få vesentleg auke av aktiviteten, spesielt i dei meir perifere delane av regionen. Regionrådet

bør take initiativ til eigne utviklingsprogram her med støtte frå bygdeutviklingsmidlar m.m.

Interkommunalt samarbeid

Mange peikar på interkommunalt samarbeid innan kommunal produksjon som eit viktig felt for "effektivisering og rasjonalisering". Det er nødvendig å utvikle kultur for slikt samarbeid spesielt ved å gripe fatt i området og tenester der alle kommunar har fordelar av samarbeid og å bruke dette til å utvikle kultur, tradisjon og tillit mellom dei offentlege aktørane. I denne samanhengen er det viktig å skille mellom funksjonar som:

"Primærproduksjon" – undervisning, sjukeheimar, primærlege m.m. Det aller meste av produksjonsverksemda til kommunane er denne typen der kvar kommune har ein eller fleire institusjonar og som er stor nok kvar for seg til å vere rimeleg effektiv. Storparten av sysselsettinga til kommunane er oppteken med slik velferdsproduksjon på underkommunalt og kommunalt nivå. Regionalt samarbeid, kommunesamanslåing m.m. vil, utanom nokre få grensetilhøve, i liten grad innverke på slik produksjon direkte. På den andre sida kan eit regionalt samarbeid føre til betre kunnskapsutveksling og gjensidig læring mellom slike produserande basiseiningar.

"Sekundærproduksjon" – offentleg tenesteproduksjon til "primærprodusentane" og til mindre grupper – sjeldne tenester. Slike døme er rådgiving, etter- og vidareutdanning av personell i primærproduksjonen, legevaktsordningar m.m. Innan IKT kan det vere mykje å vinne på å velje same typen system og samarbeide om opplæring og brukarstøtte. Innan til dømes kommunal teknikk og planlegging bør det vere mogleg å samarbeide betre om oppmålingsverksemd, digital kartverk og GAB, byggeleiing m.m. På tilsvarande vis kan det vere mykje å vinne på å samarbeide innan renovasjon, vatn og kloakk m.m. Kommunane samarbeider i stor grad om slik verksemd, men truleg kan ein vinne mykje på å utvide samarbeidet. Fordelane er ofte ikkje økonomiske, men samdrift kan skape større arbeidsmiljø og gjere det lettare å rekruttere spesialkompetanse som det ikkje er grunnlag for i kvar einskild kommune. Spesielt om slik arbeidsdeling også fører til lokaliseringar som vert opplevd som "rettferdig" – bør det vere råd å kome langt i interkommunalt samarbeid. For regionrådet vil det vere ei utfordring å klarlegge slike aktuelle samarbeidsområde og å utvikle samarbeidsordningar som vert opplevd som rimeleg og rettferdig av dei samarbeidande kommunane.

"Forvaltning" – dette gjeld den meir "legale" verksemda til kommunane som byggjeløyveverksemd m.m. og som i prinsippet er "byråkratisk" verksemd der det bør vere ein viss avstand mellom dei som har ansvar for slik verksemd og brukarane. Denne verksemda er relativt liten i kommunane og samstundes eit område der det kan vere mykje å vinne på meir samarbeid for å kunne få til spesialisering.

"Politikk og leiing" – er dels knytt til sjølve organisering og leiing av kommunal produksjon, men også eit leiaransvar for samfunnsutvikling og samfunnsplanlegging. Spesielt innan samfunnsutvikling og samfunnsplanlegging bør det vere mykje å vinne ved eit auka regionalt samarbeid, spesielt ved å gjere regionen meir konkurransedyktig i forhold til andre regionar som peika på ovanfor. Også innan administrasjon kan det vere mykje å vinne innan planlegging, systemutvikling, spesialisering m.m. ved eit betre regionalt samarbeid.